

Vejvodová, Veronika; Števkana Kadlíčková, Barbora

"Živý recitativ beze slov" : symfonické básně Antonína Dvořáka v reflexi Leoše Janáčka

Musicologica Brunensia. 2022, vol. 57, iss. 2, pp. 131-143

ISSN 1212-0391 (print); ISSN 2336-436X (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/MB2022-2-6>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.77680>

License: [CC BY-SA 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/)

Access Date: 07. 12. 2024

Version: 20230317

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

„Živý recitativ beze slov.“ Symfonické básně

Antonína Dvořáka v reflexi Leoše Janáčka

“A Live Recitative without Words.” Symphonic Poems by Antonín Dvořák in the Reflection of Leoš Janáček

Miloši Štědroňovi k životnímu jubileu

Veronika Vejvodová / veronika.vejvodova@nm.cz

Antonín Dvořák Museum – National Museum, Prague, CZ

Barbora Števková Kadlíčková / barbora.kadlickova@nm.cz

Antonín Dvořák Museum – National Museum, Prague, CZ

Abstract

This article focuses on selected details of the deep relationship between Antonín Dvořák and Leoš Janáček, which began during Janáček's studies at the Prague Organ School in 1874–1875. The paper discusses Janáček's detailed analyses of Antonín Dvořák's four symphonic poems based on the ballads by Karel Jaromír Erben, which demonstrate the creative parallels between the two composers, as well as Brno performances of the symphonic poems during Dvořák's lifetime and reflection in the contemporary press. The article also shows that Janáček, in analysing the symphonic poems, made use of his work on the theory of speech melody, and that he became the first theorist of Dvořák's work.

Key words

Antonín Dvořák, Leoš Janáček, symphonic poem, The Water Goblin, The Noon Witch, The Golden Spinning Wheel, The Wild Dove, Karel Jaromír Erben, Beseda brněnská, speech melody, ballad, orchestration, thematic analysis, harmonic analysis

Leoše Janáčka s Antonínem Dvořákem poutalo mimořádné přátelství, které vzniklo během Janáčkových studií na pražské varhanické škole v letech 1874–1875. Janáček k o třiáct let staršímu příteli vzhlížel a snažil se ho podporovat jak veřejným provozováním jeho skladeb v Brně, tak coby autor fejetonů a článků pro dobový tisk. Janáčkovy rozborů Dvořákových symfonických básní *Vodník*, op. 107 B195, *Polednice*, op. 108 B196, *Zlatý kolovrat*, op. 109 B197 a *Holoubek*, op. 110 B198 byly prvními teoretickými reflexemi Dvořákovy díla. Přítomná studie¹ si klade za cíl přispět k hlubšímu poznání vztahu a vzájemného ovlivňování těchto dvou výjimečných skladatelů ve druhé polovině 90. let 19. století, kdy oba hledali nové prostředky hudebního vyjádření.²

Vztah Leoše Janáčka a Antonína Dvořáka

Leoš Janáček byl k Antonínu Dvořákovi vázán upřímným přátelstvím, které v Janáčkově životě nemělo obdoby. O svém poměru k Dvořákovi později zanechal výmluvnou vzpomínku: „Znáte to, když někdo Vám z úst slovo bere dřív, než jste je vyslovil? Tak mi bylo vždy v společnosti Dvořákově. Mohu osobu jeho zaměnit s jeho dílem. Tak ze srdce mi bral svoje melodie. Takový svazek nic na světě neroztrhá.“³

Janáček si k Dvořákovi našel cestu patrně už v dobách svých pražských studií na varhanické škole v letech 1874–1875. V té době měl již Dvořák za sebou kompozici tří symfonií, šesti smyčcových kvartetů, několika písní a dalších skladeb. Veřejně z nich bylo provedeno ale pouze několik: pět písní,⁴ *Klavírní kvintet č. 1 A dur*, op. 5 B28 (22. 11. 1872)⁵ a *Hymnus Dědicové Bílé hory*, op. 30 B27, díky němuž se Dvořák zapsal do povědo-

1 Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2019–2023/23.I.d, 00023272).

2 Vztah Leoše Janáčka a Antonína Dvořáka nebyl dosud dostatečně monograficky zpracován, tímto tématem se zabývaly tyto práce: HELFERT, Vladimír. *Leoš Janáček: Obraz životního a uměleckého boje. I. V poutech tradice*. Brno: Pazdírek, 1939; PEČMAN, Rudolf (ed.). *Dvořák, Janáček and Their Time (Dvořák, Janáček a jejich doba)*. Brno: Česká hudební společnost, 1985; BURGHAEUSER, Jarmil. Janáčková a Dvořáková Dumka. *Hudební rozhledy*, 1991, roč. 44, č. 2, s. 86–89 (dále jen BURGHAEUSER 1991); KNAUS, Jakob. Dvořáks Aktualität für Janáček. In *Dvořák-Studien* (ed. Klaus Döge – Peter Jost). Mainz: B. Schott's Söhne 1994, s. 40–46; TYRRELL, John. *Janáček I. Osířelý kos. 1854–1914*. Brno: Host, 2018 (dále jen TYRRELL 2018; přeloženo z anglického originálu *Janáček. Years of a Life. Volume I (1854–1914). The Lonely Blackbird*. London: Faber & Faber, 2006); VEJVODOVÁ, Veronika. Antonín Dvořák a Leoš Janáček. *Harmonie*, 2014, roč. 22, č. 9, s. 24–26; VEJVODOVÁ, Veronika. „Pro dílo jest jen přátu rostoucích pochopení.“ K premiéře poslední Dvořákovy opery *Armida*. *Opus musicum*, 2014, roč. 46, č. 5, s. 21–36.

3 JANÁČEK, Leoš. Za Antonínem Dvořákem. *Hudební revue (Dvořákových sborník)*, 1911, roč. 4, č. 8–9, s. 432–433 (dále jen JANÁČEK 1911); publikováno v edici: STRAKOVÁ, Theodora – DRLÍKOVÁ, Eva (Ed.). *Leoš Janáček. Literární dílo (1875–1928)*. I/1-1. Brno: Editio Janáček, 2003, s. 389–391 (dále jen LEOŠ JANÁČEK. LITERÁRNÍ DÍLO I/1-1).

4 Dvě z cyklu *Písní na slova Elišky Krásnohorské*, s. op. B23 (č. 5 Vzpomínání: 10. prosince 1871, Praha; č. 2 Proto: 10. dubna 1872, Praha); *Sirotek*, op. 5 B24: 10. 4. 1872; dvě z cyklu *Písní na slova z Rukopisu královédvorského* (č. 3. Skřivánek: 24. 4. 1873, č. 5. Kytice: 21. 4. 1874).

5 VOJTĚŠKOVÁ, Jana – KROUPA, Jiří K. (ed.). *Deníky Ludevítů a Marty Procházkových (1868–1888)*. Praha: Národní muzeum – KLP 2018, s. 105 (dále jen VOJTĚŠKOVÁ – KROUPA 2018).

mí pražského publika jako hudební skladatel (premiéra 9. 3. 1873)⁶. V osobním životě byl třiatřicetiletý Dvořák již téměř rok ženatý s Annou Čermákovou, se kterou vychovával půlročního syna Otakara.⁷

Poprvé se oba skladatelé mohli setkat v salónu obchodníka Jana Neffa,⁸ u kterého byl Dvořák zaměstnán jako domácí učitel hudby Neffových dětí⁹. Do této společnosti „byli postupně zváni pražští a moravští vlastenci, ale i zástupci jiných slovanských národů (zejména Rusové a Poláci) z okruhu Neffových přátel a příbuzných“¹⁰. Konkrétně víme, že salón navštěvovali: František Táborský, Ladislav Čelakovský, Josef Klvaňa, Josef Kuffner, Eduard Jelínek, Ferdinand Lachner a Pavel Durdík.¹¹

Dalším místem setkávání mohl být salón významné osobnosti tehdejšího pražského hudebního života Jana Ludevíta Procházky, který pořádal nejen tzv. „volné zábavy hudební“, ale i další koncerty odehrávající se na Žofíně nebo v sále Konviktu.¹² Na těchto koncertech mohli oba skladatelé slyšet některé české novinky, moravské a slovenské národní písně v podání Marty Procházkové, manželky J. L. Procházky, některé z písní Zdeňka Fibicha na básně H. Heineho¹³ nebo Fibichův melodram *Štědrý den* (19. 2. 1875).¹⁴ Procházka v této době zorganizoval i koncert z děl Bedřicha Smetany, na kterém poprvé zazněla *Vltava* (podruhé *Vyšehrad*). Janáček patrně i spolu s ostatními přáteli koncert navštívil a později na něj emotivně vzpomínal: „*Moje vzpomínka na B. Smetanu je podobná obrazu, jak děti si představují pána boha v oblacích. [...] Zakončila právě jeho hra a ohlušující vřava splývala ve jménu Smetana! Najednou mihotá a tlačí se kolem mne lidé až tma. Po schůdkách vedou chorého skladatele. Vtiskla se mi do duše jen jeho tvář. Dosud mám ji na mysli věrně:*

6 BURGHAUSER, Jarmil. Antonín Dvořák. Thematický katalog. 2. vyd. Praha: Bärenreiter Editio Supraphon, 1996, s. 85 (dále jen BURGHAUSER 1996).

7 Dvořák se ženil 17. 11. 1873 v kostele sv. Petra na Poříčí. Prvorozený Otakar se narodil 4. 4. 1874, krátce po přestěhování mladých manželů do vlastního bytu v domě v ulici Na Rybníčku 14.

8 ŠOUREK, Otakar. *Život a dílo Antonína Dvořáka. Část první, 1841–1877*. 3. vydání. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1954, s. 225–227 (dále jen ŠOUREK I). Z Šourkova tvrzení vychází BURGHAUSER 1991, s. 86.

9 ŠOUREK, Otakar. Jan Neff a Antonín Dvořák. In *Jan Neff 1832–1932*. Praha: Miloš a Vladimír Neffové 1932, s. 71–81; Týž: Dvořák a Neffovi. In *Z Dvořákovy cesty za slávou. Hrst proslovů a článků*. Praha: Hudební matice Umělecké besedy, 1949, s. 41–67, 165–166; VEJVODOVÁ, Veronika. Antonín Dvořák ve vzpomínkách cestovatele Josefa Kořenského a česká společnost v Americe v roce 1893. *Musicalia*, 2019, roč. 11, č. 1–2, s. 114–119 (dále jen VEJVODOVÁ 2019).

10 VEJVODOVÁ 2019, s. 134. TÁBORSKÝ, František. Jan Neff, český obchodník a moravský buditel. In *Jan Neff 1832–1932*. Praha: Miloš and Vladimír Neffové, 1932, s. 55–56 (dále jen TÁBORSKÝ 1932); VAVROUŠEK, Bohumil. Josef Kořenský. Přírodovědec, pedagog, cestovatel a spisovatel (Životopisný nástin k jeho 90. narozeninám). In *Dr. Josef Kořenský. Životopisná stať a hrst přátelských vzpomínek k jeho devadesátce*. Praha: Ed. Grégr a syn, 1937, s. 16.

11 Viz TÁBORSKÝ 1932, s. 55–56; VEJVODOVÁ 2019, s. 134.

12 Programy některých koncertů byly publikovány v edici deníků Ludevíta a Marty Procházkových: VOJTĚŠKOVÁ – KROUPA 2018, s. 104–106.

13 *Ó, rozluč již se s otčinou*, op. 7/4/1; *Za jarní noci napadnul mráz*, op. 7/4/2; *Hle, lípa se pne nad zeleným rovem*, op. 7/4/3. VOJTĚŠKOVÁ – KROUPA 2018, s. 105.

14 Vladimír Hudec uvedl jako první provedení verze tohoto melodramu pro klavír až 19. 11. 1875 na Hudební, deklamatorní a pěvecké akademii, recitovala Otýlie Sklenářová-Malá. HUDEC, Vladimír. *Zdeněk Fibich. Thematický katalog*. Praha: Editio Bärenreiter Praha 2001, s. 245.

vždy jako v šumu a jako v mlze. Jistě mé oko tehdy pohlcovalo jen Jeho a pro ostatní byl jsem hluch a slep.“¹⁵

Kromě toho zval Procházka své přátele do salónu v jeho vlastním bytě v Ječné ulici, což bylo nedaleko jak Dvořákova, tak tehdejšího Janáčkova dočasného bydliště (Dvořák bydlel s rodinou v ul. Na Rybníčku, Janáček ve Štěpánské).¹⁶ Stejně jako salón Jana Neffa, mohla mít i společnost kolem J. L. Procházky zásadní vliv na formování Dvořákova i Janáčkova vlasteneckého a slovanského cítění.

Kromě těchto dvou míst se oba skladatelé setkávali také při mších v kostele sv. Vojtěcha, kde byl v té době Dvořák zaměstnán jako varhaník.¹⁷ Skladatelé mohli mít tudíž společnou cestu na mše do kostela sv. Vojtěcha, na které Janáček později vzpomínal při příležitosti Dvořákových nedožitych 70. narozenin.¹⁸

Prohlubující se přátelství bylo podporováno osobními návštěvami, které se odehrávaly především v době prázdnin (červenec 1877, 1878, 1881).¹⁹ Intenzivnější kontakt mezi oběma skladateli probíhal v době Janáčkovy manželské krize na konci roku 1882, kdy hledal Janáček v Praze u Dvořáka útočiště v reakci na dočasné odloučení od manželky. Do Prahy se vrátil i během letních prázdnin 1883. Skladatelé spolu tehdy podnikli dva výlety: první na konci července na Orlík, druhý na konci srpna do Prachatic a Husince. Mezitím Janáček strávil asi deset dní u Dvořáka na Vysoké, kde Dvořák s rodinou pobýval u Kounicových v menším stavení v areálu jejich zámku. Po návratu do Prahy sám bydlel ve Dvořákově bytě (od začátku srpna do začátku září). V tuto dobu pravidelně navštěvoval operní představení v Novém českém divadle, letní scéně Prozatímního divadla, což byl jeho první intenzivní kontakt s operou, o kterou se do té doby nijak zásadně nezajímal.²⁰

Janáček byl nadšeným propagátorem Dvořákovy hudby v Brně. Nejprve v letech 1876–1888 coby šéfdirigent Besedy brněnské,²¹ poté jako zakladatel a dirigent České

15 JANÁČEK, Leoš. Moje vzpomínka na Bedřicha Smetanu. *Dalibor*, 30. 4. 1909, roč. 31, č. 29–36, s. 36 (258). Vydáno v edici: LEOŠ JANÁČEK. LITERÁRNÍ DÍLO I/1-1, s. 369.

16 VOJTĚŠKOVÁ – KROUPA 2018, s. ix–xxii.

17 Na to poukázal již Jarmil Burghauser, který také jako první upozornil na těsnou blízkost bytu rodiny Dvořákových a Leoše Janáčka v Praze. BURGHAUSER 1991, s. 86.

18 Janáček vzpomínal na své návštěvy kostela sv. Vojtěch v Hudební revue z roku 1911: „*Drobný kůr svatovojtěšský. Klubko dam a pánů zaplnilo ho; s kozí bradkou Josef Förster, dirigent – stojí zcela těsně u paulače. Zhlédnout Antonína Dvořáka na lávce u varhan bylo už těžko. Improvizoval zdrženlivě; Stehle, Witt – zdálo se – že psali i preludia ku svým mším, tak slohově stejně uváděl Dvořák. Shledal bych rád zbytky toho starého sdružení umělců svatovojtěšských! Z kůru za Antonínem Dvořákem odešel Josef Förster na Hradčany. Kdo zbývá kromě paní Dvořákové, bratří Kříčků a pana Ryby?*“ JANÁČEK 1911, s. 432–433; LEOŠ JANÁČEK. LITERÁRNÍ DÍLO I/1-1, s. 389–391. O Janáčkových návštěvách svatovojtěšského kostela se dovidáme také z Janáčkova dopisu Zdence Schulzové ze 4. 10. 1879. Janáček si v dopise stěžoval na úroveň chrámové hudby v lipském tomášském kostele: „*Něco mimořádného to nebylo: u sv. Vojtěcha v Praze zpívají lépe.*“ FIALA, Otakar – HRABAL, František (ed.). *Leoš Janáček: Dopisy Zdence*. Praha: Editio Supraphon 1968, s. 27.

19 TYRRELL 2018, s. 292.

20 TYRRELL 2018, s. 288.

21 PIVODA, Ondřej. Beseda brněnská. *Český hudební slovník osob a institucí*. [online][cit.2022-11-09]. Dostupné z: <https://www.ceskyhudebnislovník.cz/>.

národní kapely, která existovala v Brně letech 1898–1900.²² Už krátce po svém nástupu do Besedy v roce 1878 dirigoval Dvořákovy *Slovanské tance*, op. 46 B83 a svou *Idyllu* LJ VI/3. Kromě toho uvedl také Dvořákovy mužské sbory *Žal*, *Divná voda* a *Děvoče v háji*, které sám autor doprovázel na klavír. V roce 1880 pozval Dvořáka k dirigování koncertu složeného převážně z jeho skladeb, na kterém zazněla *Symfonie č. 5 F dur*, op. 76 B54 a *Slovanská rapsodie č. 2*, op. 45 B86.

Významným počinem bylo provedení Dvořákova *Stabat mater*, op. 58 B71, které sám Janáček 2. 4. 1882 dirigoval. O čtyři roky později provedl Dvořákovu *Symfonii č. 7 d moll*, op. 70 B141 a *Hymnus Dědicové Bílé hory*, op. 30 B134.²³ Ani jeden z těchto dvou koncertů nemohl Dvořák z vážných důvodů navštívit. Zavítal však do Brna o rok později, v roce 1888 a navštívil koncert, na kterém Janáček dirigoval jeho kantátu *Svatební košile*, op. 69 B135. Janáček po letech vzpomínal, jak se s Dvořákem loučili v Brně na nádraží.²⁴

Dále se Janáček coby činovník Družstva českého národního divadla v Brně snažil prosazovat k provedení Dvořákovy opery počínaje *Jakobínem*, op. 84 B159, což navrhoval již v prvním roce působení nového výboru Družstva v roce 1891.²⁵ K provedení *Jakobína* sice nakonec došlo až po Dvořákově smrti 16. října 1906, brněnská scéna však v sezóně 1894/1895 provedla komické opery *Šelma sedlák*, op. 37 B67 a *Tvrde palice*, op. 17 B46²⁶. Za Dvořákova života byla v Brně uvedena ještě opera *Čert a Káča*, op. 112 B201 (premiéra 30. 1. 1902)²⁷.

Janáček se zabýval dílem Antonína Dvořáka také jako teoretik. Jednak uváděl příklady z Dvořákových děl ve svých hudebně-teoretických spisech, zásadní jsou ale jeho podrobné rozbory Dvořákových skladeb. Jako první publikoval rozbor kantáty *Svatební košile*, měsíc před vlastním provedením této skladby na koncertě Besedy brněnské 29. 4. 1888.²⁸

Zoufale pociťoval nedostatek hudebně teoretických textů věnovaných Dvořákovi a české kritiky vinil z toho, že v tomto ohledu Dvořáka zanedbávají. Ve své recenzi na jeden z Dvořákových koncertů uspořádaných v roce 1892 v rámci turné na rozloučenou před skladatelovým odjezdem do Ameriky napsal: „Považme, že není dosud věcného rozboru skladeb Dvořákových. Jeden z vynikajících teoretických myslitelů hudebních – ignoruje jej – mluvil s ním během 15 let asi třikrát, druhý z vynikajících – řekněme – kritiků hudebních má již dosti té hudby, mlčel i o nejnovější symfonii Dvořákově. Jest nám to pro hanbu!“²⁹

22 PROCHÁZKOVÁ, Jarmila. Leoš Janáček a Česká národní kapela v Brně. *Opus musicum*, 1995, roč. 27, č. 2, s. 91–96 (dále jen PROCHÁZKOVÁ 1991); TYRRELL 2018, s. 494.

23 TYRRELL 2018, s. 292–293.

24 JANÁČEK 1911, s. 432–433; LEOŠ JANÁČEK. LITERÁRNÍ DÍLO I/1-1, s. 389–391.

25 ZAHRÁDKA, Jiří. „Divadlo nesmí být lidu komedií.“ *Leoš Janáček a Národní divadlo v Brně* = „Theatre must not be comedy for the people“. *Leoš Janáček and the National Theatre in Brno*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2012, s. 23–24.

26 Premiéra *Šelmy sedláka* se uskutečnila 15. 12. 1894, *Tvrde palice* 2. 3. 1895. Viz *Národní divadlo Brno. Online archiv* [online], [cit. 2022-12-01]. Dostupné z: <http://ndbrno-onlinearchiv.cz/o-divadle/online-archiv> (dále jen ND Brno Online archiv).

27 ND Brno Online archiv.

28 JANÁČEK, Leoš. Zvláštní úkaz. *Hudební listy*, 1. 3. 1888, roč. 4, č. 5, s. 65–71; LEOŠ JANÁČEK. LITERÁRNÍ DÍLO I/1-1, s. 153–162.

29 JANÁČEK, Leoš. Koncert Dvořákův v Brně. *Moravské listy*, 20. 4. 1892, roč. 4, č. 32; LEOŠ JANÁČEK.

Janáček a Dvořákovy symfonické básně

Janáček nebyl spokojen s četností uvádění děl Antonína Dvořáka v Brně a kritizoval nedostatečné zastoupení jeho oper na scéně Prozatímního národního divadla.³⁰ Sám se bohatě zasadil o provádění Dvořákových komorních i orchestrálních skladeb Besedou brněnskou, a ve svých příspěvcích pro Hudební listy a Moravské listy o koncertech referoval.

První Dvořákovou symfonickou básní na texty balad ze sbírky *Kytice* Karla Jaromíra Erbena uvedenou v Brně se stal *Vodník* op. 107 B 195. Dílo zaznělo v provedení Jana Kompita s Besedou brněnskou 11. března 1897³¹, tedy necelý rok po dokončení díla a čtyři měsíce po londýnské světové premiéře. Následujícího roku došlo k zařazení ostatních symfonických básní, které byly provedeny při dvou výjimečných koncertech. Prvním z nich byl mimořádný koncert nově vznikající České filharmonie, který 8. května 1897 v Besedním domě osobně dirigoval Antonín Dvořák. Na programu zazněla jeho symfonická předehra *Karneval* op. 92 B 169, symfonie e moll *Z nového světa* op. 95 B 178, a symfonické básně *Polednice* op. 108 B 196 a *Zlatý kolovrat* op. 109 B 197, obě dokončené a premiérované v Londýně v předešlém roce. Krátce po koncertech Janáček publikoval v měsíčníku *Hlídka* sérii tří článků věnovaných podrobným rozborům těchto symfonických básní.³²

Janáček plánoval provést světovou premiéru poslední symfonické básně *Holoubek* op. 110 B 198 na prvním koncertě České národní kapely v Besedním domě 20. března 1898, a hned v lednu téhož roku žádal Dvořáka o zapůjčení partitury a hlasů. Dvořák mu odpověděl, že sám ještě skladbu neslyšel, a proto musí být velice opatrným, než ji do světa pustí.³³ Po předběžné zkoušce pražským konzervatorním orchestrem, která proběhla dříve také u ostatních tří symfonických básní,³⁴ se nakonec rozhodl, že Janáčkovu materiál zapůjčí k veřejnému provozování pod slibem, že nebude opsán, aby se v budoucnu nekomplikovala situace s vydáním díla, ke kterému došlo v Simrockově vydavatelství roku 1899.³⁵ Partituru a hlasy nakonec Janáček obdržel měsíc před koncertem. V průběhu zkoušení *Holoubka* napsal článek s rozбором díla, který vyšel již v dubnovém čísle

LITERÁRNÍ DÍLO I/1-1, s. 223–224; ŠTĚDRŇ, Bohumír. Janáčkovy referáty a články z Moravských listů. *Hudební rozhledy*, 1954, roč. 7, č. 14, s. 642.

30 LEOŠ JANÁČEK. LITERÁRNÍ DÍLO I/1-1, s. 179, 186, 188.

31 NIUBŮ, Marc. The Wild Dove op. 110 and the Reception of Dvořák's Symphonic Poems in Bohemian Lands. In GABRIELOVÁ, Jarmila – KACHLÍK, Jan (ed.). *Dílo Antonína Dvořáka (1841–1904) Kompoziční aspekty – Ediční problematika – Recepce. Sborník příspěvků z mezinárodní muzikologické konference Praha, 8.–11. září 2004*. Praha: Etnologický ústav AV ČR 2007, s. 307 (dále jen NIUBŮ 2007).

32 U dvou Janáčkových rozborů (*Holoubek* a *Zlatý kolovrat*) byly publikovány anglické překlady z pera Tatiány Firkušné: BECKERMAN, Michael (ed.). *Dvořák and His World*. Princeton – New Jersey: Princeton University Press 1993, s. 262–276.

33 Dopis Antonína Dvořáka Leoši Janáčkovu, 3. 1. 1898, Praha. KUNA, Milan a kol. (ed.). *Antonín Dvořák. Korespondence a dokumenty*. Sv. 4. Praha: Bärenreiter Editio Supraphon 1995, s. 111 (dále jen ADKD).

34 Jednalo se o interní koncert konzervatoře pořádaný pro zvané hosty z pražských hudebních kruhů 3. června 1896 v Rudolfinu. NIBUŮ 2007, s. 299.

35 BURGHAUSER 1996, s. 325.

časopisu Hlídka.³⁶ Součástí článku je také přímá citace z Dvořákova dopisu ze 7. března 1898, kde pravděpodobně reaguje na Janáčkův dotaz k chybě v zápisu partu houslí a flétny: „Nahlédl jsem do svého rukopisu, ale i tam jsem našel tu samou chybu; tak jak o ní píšete. Zní to tedy následovně...“³⁷ V dopisu Dvořák připojil i vnitřní program symfonické básně, který Janáček do závěru článku také zařadil, ale jeho obsah už pravděpodobně nestihl do textu zpracovat. Interpretoval tak závěr skladby v souladu s tragickým Erbenovým zakončením odsuzujícím ženu k zatracení, a tedy opačně, než zamýšlel Dvořák, který v posledních taktech epilogu naznačuje její vykoupení a očištění od hříchu.³⁸

Program slavnostního koncertu, který proběhl bez Dvořákovy účasti,³⁹ Janáček sestavil z děl českých i zahraničních skladatelů a šlo mu pravděpodobně o vyváženost v jeho posluchačské náročnosti. Pořad skladeb byl následující:⁴⁰

- Emerich Beran: Hymna s průvodem orchestru, dirigoval skladatel.
- Antonín Dvořák: *Holoubek*
- Bedřich Smetana: Árie z opery *Libuše*
- Leoš Janáček: *Smuteční pochod pro velký orchestr*
- Edvard Grieg: *Norský tanec pro velký orchestr*
- Vítězslav Novák: *Dva české tance pro velký orchestr*
- P. I. Čajkovský: Serenáda pro smyčcový orchestr
- Vítězslav Novák: Cikánské melodie, č. 3
- Písně v národním tónu zpíval F. Vojtěchovský.

Ohlas události, která byla výsledkem mnohaletých a přerušovaných snah o ustanovení stálého českého orchestrálního tělesa v Brně, byl v tisku velmi pozitivní. V pochvalné recenzi Cyrila Metoděje Hrazdiry 24. března 1898 v Lidových novinách zaznívá, že Janáčkovy řízení *Holoubka* bylo vzorné, a že složení orchestrálního tělesa se zárukou Janáčkovy hudební a dirigentské inteligence umožní provádění velkých děl a projektů.⁴¹

Janáčkovy rozbory Dvořákových symfonických básní

Janáček publikoval rozbory Dvořákových symfonických básní v časopise Hlídka většinou krátce po jejich brněnském provedení.⁴² Ve svých barvitě vylíčených analýzách plných

36 JANÁČEK, Leoš. České proudy hudební. Holoubek (Dle básně Karla Jaromíra Erbena). Symfonická báseň. Pro velký symfonický orchestr složil Antonín Dvořák. *Hlídka*, 1898, roč. 15, č. 4, s. 277–282; LEOŠ JANÁČEK. LITERÁRNÍ DÍLO I/1-1, s. 260–265.

37 Dopis Antonína Dvořáka Leoši Janáčkoví, 7. 3. 1898, uloženo v Národním muzeu – Muzeu Antonína Dvořáka (dále jen NM-MAD), inv. č. 1474 G1; ADKD 4 s. 122–123.

38 NIUBÒ 2007, s. 303–306.

39 Dvořák vzkazuje pouze: „Díky. Lituji, nemohu přijet. Dvořák“. Telegram Antonína Dvořáka Leoši Janáčkoví, 19. 3. 1898, uloženo v NM-MAD, inv. č. S 226/47; ADKD 4, s. 124.

40 TYRRELL 2018, s. 494; PROCHÁZKOVÁ 1991, s. 96, pozn. pod čarou 13.

41 TYRRELL 2018, s. 497.

42 Pouze text věnovaný *Zlatému kolovratu* vyšel čtyři měsíce po koncertu, ostatní vycházely do měsíce po provedení.

osobitých postřehů si všímal výrazné dramatickosti, úzkého sepětí hudby s textem a upozornil na Dvořákovu metodu kompozice melodické linky přímo na texty Erbenových básní. Velkou pozornost věnoval rozboru motivické práce ve vztahu k instrumentaci, a všímal si také blízkosti Dvořákovy kompozičního stylu a lidové hudby.

Již John Tyrrell uvedl, že v 90. letech 19. století došlo u obou skladatelů k zájmovému propojení.⁴³ U Dvořáka nastalo obnovou jeho zájmu o operu a obratem k tvorbě žánru symfonické básně. Symfonické básně *Vodník*, op. 107, *Polednice*, op. 108, *Zlatý kolovrat*, op. 109 a *Holoubek*, op. 110 komponoval krátce po sobě během roku 1896.⁴⁴ Ve stejné době se proměňovalo estetické smýšlení Janáčka, který v roce 1897 zapisuje první nápěvky mluvy do jednoho ze svých zápisníků z let 1897–1901. Kromě zápisů řeči Vinci Sládka nebo hukvaldského starosty v něm nalezneme i záznam řeči Jaroslava Vrchlického a herce Strouhala v *Hamletovi*.⁴⁵ O nápěvcích a výřečnosti flétny, která se až sylabicky shoduje s textem balady hovoří také v rozboru *Zlatého kolovratu*:

„Nástroje, obzvláště flauta, když „již pachole v bráně sedělo, zlatý kolovrat drželo“, do té míry význačnosti shodují se s textem, že jejich zpěv jest až sylabický i shodný s nápěvem mluvy: (noty).“⁴⁶

V příspěvku dodává, že dramatické líčení ve skladbě dospívá až do určitosti nápěvných tvarů mluvy a rozmluvy k takovému stupni dramatické určitosti, kterou dosud žádný skladatel v symfonické básni neužil. Opíral se při tom už o svou vlastní teorii nápěvků mluvy, na které od této doby intenzivně pracoval. Nápěvková teorie Janáčkovy korespondovala s Dvořákovou metodou kompozice částí melodických útvarů přímo na slova Erbenových balad. Již ve skladatelových skicích a rukopisu orchestrální partitury k těmto symfonickým básním nalézáme u některých načrtnutých melodií vepsané úryvky z Erbenových básní.⁴⁷ Doslovně na tuto metodu Janáček upozornil v rozboru *Holoubka*, kde uvedl jako příklad těsného spojení hudby se slovem melodií basového klarinetu, kterou je možné podložit slovy (melodií Janáček neuvádí v notovém příkladu): „*Jak těsně přiléhají nástrojové melodie ku slovu! Tak by bylo možno podložit i recitativně melodií basového klarinetu slova:*

*Nehoukej, nevolej,
nehuč mi tak v uši:*

43 TYRRELL 2018, s. 291.

44 Mezi Dvořákovy symfonické básně z tohoto období patří ještě *Píseň bohatýrská*, op. 111 B199, komponovaná ve druhé polovině roku 1897. Tuto symfonickou báseň Janáček v Brně neprovedl a ani ji nezahrnul mezi své rozborů.

45 Janáčekův zápisník z let 1897–1901 je uložen v Janáčkově archivu Oddělení dějin hudby Moravského zemského muzea, sign. Z 20. Zápisníky jsou digitálně zpracovány online: Nápěvky mluvy [online], [cit. 2022-11-10]. Dostupné z: <http://www.napevkymluvy.cz/>.

46 JANÁČEK, Leoš. České proudy hudební. III. Dr. Antonína Dvořáka Zlatý kolovrat – Zdenko Fibich Hedy. Opera. Op. 43. *Hlídky*, 1897, roč. 14, č. 8, s. 595. LEOŠ JANÁČEK. LITERÁRNÍ DÍLO I/1-1, s. 249–250.

47 Skici k symfonickým básním jsou uloženy v NM-MAD. *Vodník*: inv. č. S 76/1488, *Polednice*: inv. č. S 76/1490, *Zlatý kolovrat*: inv. č. S 76/1492 a S 76/1493, *Holoubek*: inv. č. S 76/1495 a S 76/1496. Rukopisné partitury uloženy tamtéž: *Vodník*: inv. č. S 76/1487; *Polednice*: inv. č. S 76/1489; *Zlatý kolovrat*: S 76/1491; *Holoubek*: S 76/1494.

*tvá píseň ukrutná
probodá mi uši*⁴⁴⁸

Můžeme si klást otázku: jaký měl Janáček podíl na této nové Dvořákově kompoziční metodě? Snad nepřeháněl, když v roce 1906 v článku *Dr. Antonín Dvořák a Brno* nenápadně uvedl, že to byl právě on, kdo měl vliv na vznik Dvořákových symfonických básní:

*„Brno mělo i přímý vliv na práce mistrovy. Kterýsi německý nakladatel žádal po Dvořákovi písně na německé texty – byly ale složeny symfonické obrazy na slova z Erbenovy Kytice.“*⁴⁴⁹

John Tyrrell dodává, že Dvořákem použitou techniku, kdy nejprve zhudebnil konkrétní verše, a samotný text následně vypustil, Janáček sám vyzkoušel na své první programní skladbě v letech 1894–1895 (tedy asi rok před *Vodníkem*) při tvorbě předehry k *Její pastorkyni*, a o to osobnější, intuitivnější pohled tak mohl na výklad symfonických básní uplatnit.⁵⁰ Název *Žárlivost* tomuto hudebnímu úvodu Janáček udělil až zpětně po jeho prvním provedení roku 1910.⁵¹ Jako inspirace mu posloužila lidová píseň *Žárlivec*, kterou nejprve zhudebnil v podobě stejnojmenného sboru roku 1888 a poté právě jako nezávislý, čistě instrumentální komentář k opěře, ve kterém využil širokého spektra kompozičních prostředků pro zvýraznění dějových momentů.⁵²

V souvislosti s tím byl Janáček také velkým obhájcem Dvořáka – dramatika, což se odehrávalo v reakci na kritiky, které označovaly Dvořáka za skladatele nedramatického a neoperního. Hned v prvním rozboru *Vodníka* v úvodu textu poznamenal, že vždy vnímal ve Dvořákových skladbách silný dramatický prvek: „*Byl jsem z těch, kteří vždy ve skladbách Dvořákových pociťovali a postřehli všechny příznaky mocného výrazu hudby dramatické.*“⁵³ Janáček hájil ve svých textech Dvořáka jako ryze českého skladatele, jehož symfonické básně odráží prvky lidových písní, především opakování uzavřených útvarů beze změny nebo se změnou stejně jako v lidové písni. Podle Janáčka se tato specifická metoda objevila už ve Dvořákových *Slovanských tancích*, v symfonických básních však tyto lidové prvky začlenil do složitějších útvarů: „*Vím z dávných dob, že dr. Dvořákovi záviděli, když on porozuměl – zprvu ve Slovanských tancích a mnohých sborech na slova národních písní moravských – onomu lidovému určování času. [...] Novější skladby Dvořákovy vlivem lidových forem svých textů básnických vyrůstají též v přiléhavou formu skladebnou – českou. Není v nich složitějších*

48 LEOŠ JANÁČEK. LITERÁRNÍ DÍLO I/1-1, s. 263. Janáček se v tomto případě mýlil. Melodii na tato slova, která si Dvořák vepsal do partitury hrají flétny, hoboje a 1. a 2. housle.

49 JANÁČEK, Leoš. *Dr. Antonín Dvořák a Brno. Lidové noviny*. 27. 4. 1906, roč. 14, č. 115; LEOŠ JANÁČEK. LITERÁRNÍ DÍLO I/1-1, s. 344. Na to upozornil už Tyrrell (TYRRELL 2018, s. 494), který se domníval, že Janáček s Dvořákem mohli o tomto tématu společně diskutovat.

50 TYRRELL, John. *Janáček II. Car lesů. 1914–1928*. Brno: Host, 2021, s. 264. TYRRELL 2018, s. 291.

51 TYRRELL 2018, s. 694.

52 ZAHŘÁDKA, Jiří. *Příběh Janáčkovy Její pastorkyně*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2021, s. 60–62.

53 JANÁČEK, Leoš. *České proudy hudební. I. Dr. Antonína Dvořáka Vodník, symfonická báseň pro velký orchestr*, op. 107. Vydáno u S. Simrocka v Berlíně. *Hlídky*, 1897, roč. 14, č. 4, s. 285; LEOŠ JANÁČEK. LITERÁRNÍ DÍLO I/1-1, s. 234–242.

forem, aby neměly dokladu v lidových skladbách; proto nazval jsem symfonické básně Dvořákovy nejčestější ze všech jeho skladeb.“⁵⁴ Do debat a polemik, které se naplno rozvinuly až po Dvořákově smrti v tzv. bojích o Dvořáka⁵⁵, vstoupil Janáček v roce 1916 příspěvkem *Glosy ku Dvořákově „neoriginalitě myšlenkové“*.⁵⁶ Reagoval na knihu Josefa Bartoše *Antonín Dvořák. Kritická studie* z roku 1914⁵⁷, s níž pateticky polemizoval, jak jinak než prostřednictvím ukázek ze svých nápěvků mluvy. Tentokrát však nekladl důraz na lidovost v podobě opakování uzavřených útvarů, ale na psychologičnost hudebního motivu, kterou nachází v některých Dvořákových skladbách např. v *Milostných písních*, op. 83 B160 nebo v *Sonátě pro housle a klavír*, op. 57 B106. V příspěvku Janáček znovu kritizoval nedostatek hudebně teoretických rozborů Dvořákových skladeb a poukázal na nesmyslnost Bartošova pojetí hudební originality.

Dalším předmětem Janáčkových rozborů byla Dvořákova motivická práce ve vztahu k instrumentaci. Janáček vysoce oceňoval Dvořákovu invenci v tematické práci, a všimá si, že Dvořák málokdy jednoduše slučuje všechny nástroje jen kvůli barvě – raději volí nástroj „tehdy, může-li ho opatřiti i jemu přirozeným nápěvem.“⁵⁸ Zdůvodňuje tak, proč u Dvořáka nacházíme na jedné stránce partitury tolik čerstvých hudebních motivů, které by jiným skladatelům vystačily na celou skladbu. V nápaditém rozvíjení hudebních myšlenek v dramatické výstavbě symfonických básní jej označuje také za prvního mistra variací.⁵⁹

Závěr

Janáčkovy rozborů a hodnocení symfonických básní Antonína Dvořáka jsou ve srovnání s dobovou kritikou, podléhající vlivům různých názorových tendencí,⁶⁰ velmi pozitivní. Janáček vyzdvihoval Dvořákovu vrcholně dramatickou styl, nápaditou instrumentaci, propracovanou motivickou práci, která přiléhavě vykresluje texty Erbenových balad, a odraz české lidové hudby v celkové koncepci hudebních témat. Janáček nahlížel na Dvořákovy symfonické básně skrze svou vlastní, právě se rodící teorii nápěvků mluvy a svými detailními rozborů se stal prvním teoretikem Dvořákovy díla.

54 Viz pozn. č. 43.

55 Dvořák byl kritizován z více hledisek. Viz: OTTLOVÁ, Marta. The ‘Dvořák Battles’ in Bohemia: Czech criticism of Antonín Dvořák, 1911–15. In *Rethinking Dvořák. Views from Five Countries*. Oxford: Clarendon Press, 1996, s. 125–133; PEČMAN, Rudolf. *Útok na Antonína Dvořáka*. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 1992; KŘEŠŤAN, Jiří. *Zdeněk Nejedlý: politik a vědec v osamění*. Praha: Paseka, 2012.

56 JANÁČEK, Leoš. Glosy ku Dvořákově „neoriginalitě myšlenkové“. *Hlídky*, 1915, roč. 32, č. 1, s. 36–41; LEOŠ JANÁČEK. LITERÁRNÍ DÍLO I/1-1, s. 420.

57 BARTOŠ, Josef. *Antonín Dvořák. Kritická studie*. Praha: J. Pelcl, 1914.

58 LEOŠ JANÁČEK. LITERÁRNÍ DÍLO I/1-1, s. 241.

59 LEOŠ JANÁČEK. LITERÁRNÍ DÍLO I/1-1, s. 236.

60 Viz NIUBŮ, Marc. Antonín Dvořák a jeho symfonické básně na texty J. K. Erbena v zrcadle dobové kritiky. In: Gabrielová, Jarmila (ed.). *Referáty z hudebně historického semináře, XXX. Ročník hudebního festivalu Antonína Dvořáka. Příbram 14. května 1998*. Příbram: Nadace Hudebního festivalu Antonína Dvořáka 1998, s. 70–86.

Bibliography

- ABRAHAM, Gerald. Verbal Inspiration in Dvořák's Instrumental Music. *Studia musicologica Academiae scientiarum hungaricae*, 1969, roč. 11, č. 1–4, s. 27–34.
- BARTOŠ, Josef. *Antonín Dvořák. Kritická studie*. Praha: J. Pelcl, 1914.
- BECKERMAN, Michael (ed.). *Dvořák and His World*. Princeton–New Jersey: Princeton University Press, 1993.
- BURGHAUSER, Jarmil. Janáčková a Dvořáková Dumka. *Hudební rozhledy*, 1991, roč. 44, č. 2, s. 86–89.
- BURGHAUSER, Jarmil. *Antonín Dvořák. Tematický katalog*. 2. vyd. Praha: Bärenreiter Editio Supraphon, 1996.
- BURGHAUSER, Jarmil. Janáčková a Dvořáková Dumka. *Hudební rozhledy*, 1991, roč. 44, č. 2, s. 86–89.
- FIALA, Otakar – HRABAL, František (ed.). *Leoš Janáček: Dopisy Zdence*. Praha: Editio Supraphon, 1968.
- HELFERT, Vladimír. *Leoš Janáček: Obraz životního a uměleckého boje. I. V poutech tradice*. Brno: Pazdírka, 1939.
- HUDEC, Vladimír. *Zdeněk Fibich. Tematický katalog*. Praha: Editio Bärenreiter Praha, 2001.
- JANÁČEK, Leoš. České proudy hudební. I. Dr. Antonína Dvořáka Vodník, symfonická báseň pro velký orchestr, op. 107. Vydáno u S. Simrocka v Berlíně. *Hlídky*, 1897, roč. 14, 1897, č. 4, s. 285–292.
- JANÁČEK, Leoš. České proudy hudební II. Dr. Antonína Dvořáka. Polednice, symfonická báseň pro velký orchestr (op. 108), a kvartet smyčcových nástrojů (As dur), op. 105. *Hlídky*, 1897, roč. 14, č. 6, s. 454–459.
- JANÁČEK, Leoš. České proudy hudební. III. Dr. Antonína Dvořáka Zlatý kolovrat – Zdenko Fibich Hedy. Opera. Op. 43. *Hlídky*, 1897, roč. 14, č. 8, s. 594–604.
- JANÁČEK, Leoš. České proudy hudební. Holoubek (Dle básně Karla Jaromíra Erbena). Symfonická báseň. Pro velký symfonický orchestr složil Antonín Dvořák. *Hlídky*, 1898, roč. 15, č. 4, s. 277–282.
- JANÁČEK, Leoš. Dr. Antonín Dvořák a Brno. *Lidové noviny*, 27. 4. 1906, roč. 14, č. 115.
- JANÁČEK, Leoš. Glosy ku Dvořákově „neoriginalitě myšlenkové“. *Hlídky*, 1915, roč. 32, č. 1, s. 36–41.
- JANÁČEK, Leoš. Koncert Dvořákův v Brně. *Moravské listy*, 20. 4. 1892, roč. 4, č. 32.
- JANÁČEK, Leoš. Moje vzpomínka na Bedřicha Smetanu. *Dalibor*, 30. 4. 1909, roč. 31, č. 29–36, s. 36 (258).
- JANÁČEK, Leoš. Za Antonínem Dvořákem. *Hudební revue (Dvořákův sborník)*, 1911, roč. 4, č. 8–9, s. 432–433.
- JANÁČEK, Leoš. Zvláštní úkaz. *Hudební listy*, 1. 3. 1888, roč. 4, č. 5, s. 65–71.
- KNAUS, Jakob. Dvořáks Aktualität für Janáček. In *Dvořák-Studien* (ed. Klaus Döge – Peter Jost). Mainz: B. Schott's Söhne 1994, s. 40–46.
- KŘEŠŤAN, Jirí. *Zdeněk Nejedlý: politik a vědec v osamění*. Praha: Paseka, 2012.
- KUNA, Milan a kol. (ed.) *Antonín Dvořák. Korespondence a dokumenty. Kritické vydání*. Sv. 1–10. Praha: Supraphon/Editio Bärenreiter Praha, 1987–2004.
- Nápěvky mluvy [online], [cit. 2022-11-10]. Dostupné z: <http://www.napevkymluvy.cz/>
- Národní divadlo Brno. *Online archiv* [online], [cit. 2022-12-01]. Dostupné z: <http://ndbrno-online-archiv.cz/o-divadle/online-archiv>.
- NIUBÒ, Marc. Antonín Dvořák a jeho symfonické básně na texty J. K. Erbena v zrcadle dobové

- kritiky. In Gabrielová, Jarmila (ed.). *Referáty z hudebně historického semináře, XXX. Ročník hudebního festivalu Antonína Dvořáka. Příbram 14. května 1998*. Příbram: Nadace Hudebního festivalu Antonína Dvořáka 1998, s. 70–86.
- NIUBÖ, Marc. The Wild Dove op. 110 and the Reception of Dvořák's Symphonic Poems in Bohemian Lands. In GABRIELOVÁ, Jarmila – KACHLÍK, Jan (ed.). *Dílo Antonína Dvořáka (1841–1904) Kompoziční aspekty – Ediční problematika – Receptce. Sborník příspěvků z mezinárodní muzikologické konference Praha, 8.–11. září 2004*. Praha: Etnologický ústav AV ČR 2007, s. 299–309.
- OTTLOVÁ, Marta. The 'Dvořák Battles' in Bohemia: Czech criticism of Antonín Dvořák, 1911–15. In *Rethinking Dvořák. Views from Five Countries*. Oxford: Clarendon Press, 1996, s. 125–133.
- PEČMAN, Rudolf. *Útok na Antonína Dvořáka*. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 1992.
- PEČMAN, Rudolf (ed.). *Dvořák, Janáček and Their Time (Dvořák, Janáček a jejich doba)*. Brno: Česká hudební společnost, 1985.
- PIVODA, Ondřej. Beseda brněnská. *Český hudební slovník osob a institucí* [online][cit.2022-11-09]. Dostupné z: <https://www.ceskyhudebnislovník.cz/>.
- PROCHÁZKOVÁ, Jarmila. Leoš Janáček a Česká národní kapela v Brně. *Opus musicum*, 1991, roč. 27, č. 2, s. 91–96.
- RACEK, Jan. Janáček a Praha. In *Musikologie 3*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění 1955, s. 11–50.
- STRAKOVÁ, Theodora – DRLÍKOVÁ, Eva (Ed.). *Leoš Janáček. Literární dílo (1875–1928). I/1-1*. Brno: Editio Janáček, 2003.
- ŠOUREK, Otakar. *Život a dílo Antonína Dvořáka. Část první, 1841–1877*. 3. vydání. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1954.
- ŠOUREK, Otakar. Jan Neff a Antonín Dvořák. In *Jan Neff 1832–1932*. Praha: Miloš a Vladimír Neffové 1932, s. 71–81.
- ŠOUREK, Otakar. Dvořák a Neffovi. In *Z Dvořákovy cesty za slávou. Hrst proslovů a článků*, Hudební matice Umělecké besedy, Praha 1949, s. 41–67, 165–166.
- ŠTĚDRŇ, Bohumír. Janáčkovy referáty a články z Moravských listů. *Hudební rozhledy*, 1954, roč. 7, č. 14, s. 640–642.
- ŠTĚDRŇ, Bohumír. Antonín Dvořák a Leoš Janáček. In *Musikologie 5*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění 1958, s. 105–123, 324–360.
- TÁBORSKÝ, František. Jan Neff, český obchodník a moravský buditel. In *Jan Neff 1832–1932*. Praha: Miloš and Vladimír Neff 1932, s. 55–56.
- TYRRELL, John. *Janáček. Years of a Life. Volume I (1854–1914). The Lonely Blackbird*. London: Faber & Faber, 2006.
- TYRRELL, John. *Janáček I. Osířelý kos: 1854–1914*. Brno: Host, 2018.
- TYRRELL, John. *Janáček II. Car lesů. 1914–1928*. Brno: Host, 2021.
- VAVROUŠEK, Bohumil. Josef Kořenský. Přírodovědec, pedagog, cestovatel a spisovatel (Životopisný nástin k jeho 90. narozeninám). In *Dr. Josef Kořenský. Životopisná stať a hrst přátelských vzpomínek k jeho devadesátce*. Praha: Ed. Grégr a syn, 1937, s. 7–18.
- VEJVODOVÁ, Veronika. Antonín Dvořák a Leoš Janáček. *Harmonie*, roč. 22, č. 9, 2014, s. 24–26.
- VEJVODOVÁ, Veronika. Antonín Dvořák ve vzpomínkách cestovatele Josefa Kořenského a česká společnost v Americe v roce 1893. *Musicalia*, roč. 11, 2019, č. 1–2, s. 114–119.
- VEJVODOVÁ, Veronika. „Pro dílo jest jen přátelství rostoucího pochopení.“ K premiéře poslední Dvořákovy opery *Armida*. *Opus musicum*, 2014, roč. 46, č. 5, s. 21–36.

- VOJTĚŠKOVÁ, Jana – KROUPA, Jiří K. (ed.). *Deníky Ludevítů a Marty Procházkových (1868–1888)*. Praha: Národní muzeum – KLP, 2018.
- ZAHRÁDKA, Jiří. „Divadlo nesmí být lidu komedií“. *Leoš Janáček a Národní divadlo v Brně* = „Theatre must not be comedy for the people“. *Leoš Janáček and the National Theatre in Brno*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2012.
- ZAHRÁDKA, Jiří. *Příběh Janáčkovy Její pastorkyně*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2021.

Toto dílo lze užit v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-SA 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.

